การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ

Dance in the Funeral Ceremony of the Mon People

นัสธิรัช กรทอง[1] สุขสันติ แวงวรรณ[2] และ เฉลิมศักดิ์ เย็นสำราญ[3]

Nusthirach Korntong[4], Suksanti Wangwan[5], and Charlermsak Yensamran[6]

(Received: 1 July 2023; Revised: 5 December 2023; Accepted: 13 December 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา การสืบทอด และองค์ประกอบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญคณะรำหมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ แล้วนำผลมาวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีคติชนวิทยา และแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนด

ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญที่อพยพหนีภัยสงครามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งอาจมีนักแสดงเข้ามาด้วย เป็นการแสดงที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยการจำและประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นการเคารพสักการะผู้ตายและส่งผู้ตายขึ้นสู่สวรรค์หรือภพภูมิที่ดีผ่านพิธีกรรม การสืบทอดของคณะรำหมู่บ้านวังกะมี นายศักดา แสงสว่าง เป็นหัวหน้าคณะ ได้รับการถ่ายทอดรูปแบบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ จากนายแจจีน ไม่มีนามสกุล (ผู้ก่อตั้งคณะรำหมู่บ้านวังกะ) และนายมาน ปุณณการี ผู้เป็นบิดา ซึ่งในยุคนั้นเป็นการรำโดยใช้ผู้ชายรำเพียงอย่างเดียว เนื่องจากหมู่บ้านวังกะมีประชากรที่เป็นผู้หญิงค่อนข้างน้อย ต่อมาในยุคของนายศักดา นางแวะ แสงสว่าง (ภรรยานายศักดา) ได้พัฒนารูปแบบของการรำโดยนำผู้หญิงที่มีความสนใจเข้ามาร่วมแสดงในพิธีแย่งศพ และได้ต่อท่ารำตามรูปแบบที่สืบทอดมาจากประเทศเมียนมาร์ที่มีผู้ชายทำหน้าที่แบกปราสาทพร้อมเคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันไปมาคล้ายการยื้อแย่งศพ และร้องเพลงไว้อาลัยแด่พระสงฆ์มอญที่มรณภาพ ส่วนผู้หญิงเคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันกับผู้ชายพร้อมทำท่ารำตามทำนองเพลง มีกระบวนการรำทั้งหมด 39 ท่า 28 เพลง ในพิธีแย่งศพจะเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูก่อนเริ่มรำ และเริ่มรำประกอบการร้องและการบรรเลงดนตรี มีผู้ชายจำนวน 32 คน ผู้หญิง 32 คน โดยบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายแขนงเป็นองค์ประกอบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม จิตรกรรม วรรณกรรม คีตกรรม และนาฏกรรมพื้นบ้าน

คำสำคัญ: พิธีแย่งศพ, องค์ประกอบ, นาฏกรรมพื้นบ้าน

---

[1] นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[3] ดร. นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

[4] M.A. Student, Master of Fine Arts Program in Performing Arts, Bunditpatanasilpa Institute

[5] Assistant Professor Dr., Music and Performing Arts Department, Faculty of Fine Arts, Khon Kaen University

[6] Dr., Educator, Senior Professional Level, Office of Academic Affairs, Sukhothai Thammathirat Open University

Abstract

The purpose of this article is to study the history, inheritance, and elements of the dance performed in the funeral ceremony of the Mon people, who are part of the Wanka Village dance troupe in Sangkhla Buri District, Kanchanaburi. This article employs qualitative research methods to gather information from documents, interviews, and observations. The results were analyzed using folklore theory and the concept of artificial dance to address the specified research objectives.

The findings reveal that the history of the dance during the funeral ceremony of the Mon people, who fled from war since the Ayutthaya period, may have included performers. This performance has been passed down from ancestors, preserved through strict remembrance and practice, with the belief that it brings merit by honoring the dead and sending the deceased to heaven or a better world through rituals. The Wangka Village dance troupe, under the leadership of Mr. Sakda Saengsawang, has continued this tradition. The troupe's leader inherited the Mon funeral ceremony dance style from Mr. Jae Chin No Last Name (the founder of the Wanka Village Dance Troupe) and his father, Mr. Man Punnakanea. In earlier times, the dance was performed exclusively by men due to Wangka Village's relatively small female population. Later, during Mr.Sakda's era, Mrs. Wae Saengsawang (Mr. Sakda's wife) introduced a new form of the dance, encouraging women to participate in funeral performances. The dance retained the style inherited from Myanmar, where men carry the castle while moving their feet in unison, symbolizing a battle for the deceased, and sing mourning songs for Mon monks who had passed away. Women now follow the same movements as the men and dance to the tune of the song. The performance consists of a total of 39 dance moves and 28 songs. In the funeral ceremony, the performance begins with paying respects to the teacher, followed by dancing, singing, and playing music. A total of 32 men and 32 women participate, integrating various fields of knowledge, such as architecture, painting, literature, composition, and folk dance, into the dance elements of the Mon people's funeral ceremonies.

Keywords: The funeral ceremony, Component, Folk dance

บทนำ

มอญ เป็นชนชาติเก่าแก่ชาติหนึ่งในเอเชีย เดิมอาศัยอยู่บริเวณตอนใต้ของพม่า เมืองหลวงคือหงสาวดี แต่มอญกับพม่าเป็นศัตรูกัน มีสงครามสู้รบ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะมาโดยตลอด ต่อมามอญตกอยู่ในความปกครองของพม่าในปีพุทธศักราช 2206 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นับแต่นั้นเป็นต้นมา มอญจึงเริ่มอพยพหนีสงครามเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยนำเอาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสืบทอดวัฒนธรรมประจำชาติของตน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพราะชาติมอญเป็นชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น การเรียนปริยัติธรรม การเรียนคัมภีร์พระวินัย การทำบุญของมอญจะทำในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น การทำบุญในวันสงกรานต์ วันออกพรรษา รวมทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ

ประเพณีที่เกี่ยวกับงานศพของคนมอญ มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างจากประเพณีของคนไทย ในการประกอบพิธีลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะการตายของผู้นั้น เช่น ผู้สูงอายุตาย ถือว่าตายดี หากตายด้วยอุบัติเหตุ ผูกคอตาย ถือว่าตายไม่ดี นอกจากนี้ต้องดูสถานะของผู้ตายด้วย เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ หรือฆราวาส หากเป็นพระเถระผู้ใหญ่ การจัดงานก็จะยิ่งใหญ่ด้วย (ณฤดล เผือกอำไพ, 2558, หน้า 2)

การจัดพิธีศพพระมอญที่เป็นพระผู้ใหญ่จะจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าได้บุญมากเป็นการส่งพระที่มรณภาพขึ้นสวรรค์ ในพิธีจะสร้างเมรุลอยทรงปราสาท และโลงศพแบบมอญปากบานก้นสอบ มีฝาครอบเป็นยอดปราสาท ประดับประดาด้วยกระดาษสี ตัดฉลุอย่างวิจิตรบรรจงมีมหรสพสมโภช 7 วัน 7 คืน จุดดอกไม้ไฟ จุดลูกหนู รวมทั้งมีปี่พาทย์มอญประโคม และการรำในพิธีว่อน ไว่ะ ซ่าง (ณฤดล เผือกอำไพ, 2558, หน้า 3)

พิธีว่อน ไว่ะ ซ่าง แปลเป็นภาษาไทยคือ ประเพณีแย่งศพ (ณฤดล เผือกอำไพ, 2558, หน้า 56) ซึ่งศพ หมายถึง ร่างของคนที่ตายแล้ว หรือชาวบ้านเรียกว่า ซากผี ส่วนคำว่าแย่งศพมอญ เป็นความหมายที่ใช้เปรียบเทียบในสำนวนไทยว่าเป็นการแสดงอาการยื้อแย่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างจริงจัง แสดงออกอย่างสุดความสามารถ ในประเพณีการแย่งศพของชาวมอญ โดยปกติเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงถึงการให้เกียรติ และยกย่องผู้ตายว่าเป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือ และมีความอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างมาก ศพประเภทนี้ได้แก่ ศพของพระสงฆ์ หรือศพของสมภารเจ้าวัด มีการสร้างเมรุเผาศพเป็นรูปแบบของชาวมอญ ทำส่วนบนเมรุเป็นยอดปราสาท ส่วนตัวเมรุจะทำเป็นรูปยอดตะเฆ่ ด้านล่างใส่ล้อไว้มีเชือกผูกโยงชักสองสายสองด้าน โดยจะผูกมัดติดกับตะเฆ่อย่างแน่นหนา จากนั้นผู้ชายจะทำหน้าที่แบกปราสาท ส่วนผู้หญิงรำตามจังหวะและทำนองของเพลง เป็นลักษณะการเคลื่อนไหวของเท้าด้วยความพร้อมเพรียง โดยปราสาทจะถูกชักลากไปตามจังหวะของเพลง มองดูเหมือนกับการแย่งชิงศพกันไปมา

พิธีแย่งศพของชาวมอญ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีรูปแบบที่เป็น

เอกลักษณ์ที่หาชมได้ยากเนื่องจากพิธีแย่งศพจะกระทำเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่เชื้อสายมอญ ที่มีคุณงามความดี เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน โดยหลังจากมรณภาพแล้วจะเก็บร่างไว้ให้ลูกศิษย์ชาวมอญทำพิธีรดน้ำศพก่อน ต่อจากนั้นเตรียมโลงที่ใส่ปูนขาวลงไปแล้วนำศพใส่ลงไป ตามด้วยขี้เถ้าและฟักเขียว ปูนขาวป้องกันไม่ให้ศพเน่าเปื่อย ขี้เถ้าป้องกันไม่ให้มีกลิ่นเหม็น ส่วนฟักเขียวจะทำให้ศพเย็นและซับน้ำเหลืองจากศพได้ดี จากนั้นก็บรรจุใส่โลงปิดให้แน่น เพื่อสวดพระอภิธรรมศพตามธรรมเนียมเป็นเวลา 3-7 คืน ต่อมาจะสร้างที่เก็บศพไว้ภายในวัด เพื่อรอความพร้อมของปัจจัยในการจัดงานเป็นเวลา 1-3 ปี เมื่อชาวบ้านพร้อมก็จะรวมตัวกันจัดงาน ทำปราสาทเพื่อใช้ในพิธีแย่งศพ โดยการเอาไม้ไผ่มาผูกเป็นโครงปราสาท แล้ววาดลวดลายและลงสีใส่กระดาษให้สวยงาม แล้วนำไปผูกกับโครงปราสาทประกอบให้เป็นรูปปราสาท จากนั้นจะนำไม้ไผ่ที่ตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 8 วา 16 ท่อน มาผูกไขว้กัน สำหรับผู้ชายที่แบกในการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ จำนวน 32 คน โดยมีผู้หญิงรำทั้งสองข้างปราสาทอีก 32 คน

การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ คณะรำหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในรูปแบบมุขปาฐะโดยไม่พบการจดบันทึกที่เป็นงานวิจัยมาก่อน อีกทั้งปัจจุบันหาชมได้ยากและค่อยกำลังจะสูญหายไป เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้จัก รวมถึงคณะรำหมู่บ้านวังกะกระทำด้วยจิตใจที่เป็นบุญเป็นกุศล ไม่รับเงินรางวัลหรือค่าจ้างใด ๆ เป็นการตอบแทนเพราะถือว่าถ้ารับเงินจะไม่ได้บุญเต็มร้อย และยังเป็นคณะเดียวที่ได้รับเชิญไปแสดงในงานสำคัญทางในและต่างจังหวัด โดยสอดคล้องกับแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ในการคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์ แนวคิดรูปแบบกลวิธีของนาฏยศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต เป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเต้น การแปรแถว การตั้งชุมการแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนด ดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการทำให้นาฏยศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, หน้า 225) จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงศึกษาความเป็นมา การสืบทอด และองค์ประกอบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดพิธีกรรมอันสำคัญชนชาติมอญให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นมา การสืบทอด และองค์ประกอบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะรำหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ได้รับการสืบทอดมาถึง 3 รุ่น จากรุ่นคุณปู่ส่งต่อให้รุ่นคุณพ่อสู่ปัจจุบันรุ่นลูกคือ นายศักดา แสงสว่าง และยังเป็นคณะเดียวที่ได้รับเชิญไปแสดงในงานฌาปนกิจศพพระสำคัญ ทั้งในและต่างจังหวัด โดยใช้ชื่อคณะรำบ้านวังกะ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมา การสืบทอด และองค์ประกอบการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ นอกจากนี้ ยังมีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสัมภาษณ์ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรายละเอียดข้อมูลเสียงสัมภาษณ์ได้อย่างครบถ้วน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ใช้ในการบันทึกเสียง และบันทึกภาพถ่าย ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนด

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมา

หลังจากพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานไปแล้ว อุบาสก อุบาสิกาทั้งสองฟากฝั่งของแม่น้ำมักจะไม่ถูกกัน แก่งแย่งชิงความเป็นใหญ่กันอยู่เสมอ พระอานนท์ได้ชี้ทางธรรมให้ จึงได้ลดความบาดหมางลงไป เมื่อพระอานนท์มรณภาพลงได้แบ่งร่างไว้สองร่าง เมื่ออุบาสก อุบาสิกาทั้งสองฟากฝั่งจึงพาพรรคพวกมาหมายจะแย่งชิงพระศพกัน พอมาถึงริมฝั่งแม่น้ำ ก็เห็นพระศพของพระอาจารย์ มรณภาพอยู่ริมแม่น้ำในปราสาทที่พระอินทร์เนรมิตเอาไว้ อุบาสก อุบาสิกาทั้งสองฟากฝั่งได้ จัดงานพิธีส่งศพพระอาจารย์เข้าสู่ประตูนิพพานอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อพระอาจารย์ของตน ทั้งสองฝ่ายจัดงานกันสามวันสามคืน พอถึงคืนที่สามประมาณตีสี่ก็ได้จุดเพลิงเผา แล้วเอาพระธาตุไปบรรจุไว้ในเจดีย์ จะได้เคารพบูชากันต่อไป

ชาวมอญนำพิธีกรรมดังกล่าวมาปฏิบัติต่อพระอาจารย์ของตนและพระสงฆ์ทุกองค์ เพื่อแสดงถึงความเคารพกตัญญูต่อพระครูบาอาจารย์ และแสดงถึงการนับถือต่อพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จึงมีการจัดงานการเล่นศพพระสงฆ์และสร้างมณฑป สร้างปราสาทตามรูปแบบที่พระอินทร์ทรงเนรมิตไว้ และได้แต่งเนื้อร้องทำนองบทเพลง ถึงความโศกเศร้าเสียใจอาลัยอาวรณ์ ที่ต้องสูญเสียผู้ที่เคารพนับถือ และจัดงานส่งวิญญาณสู่ประตูสวรรค์แดนนิพพาน จึงมีการจัดงานตามความเชื่อและศรัทธาอย่างครื้นเครง

การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ เป็นเรื่องความศรัทธาของญาติโยมที่มีต่อพระรูปนั้น ๆ ที่พึงปฏิบัติให้ได้ในครั้งสุดท้ายต่อครูบาอาจารย์ขณะที่ยังมีร่างท่านอยู่ คล้ายกับในตอนที่มีชีวิตอาจเป็นการถวายสำรับกับข้าวดูแลรักษาตอนป่วยไข้ (พระมหาสุชาติ สิริปญฺโญ ป.ธ.9, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565)

การสืบทอด

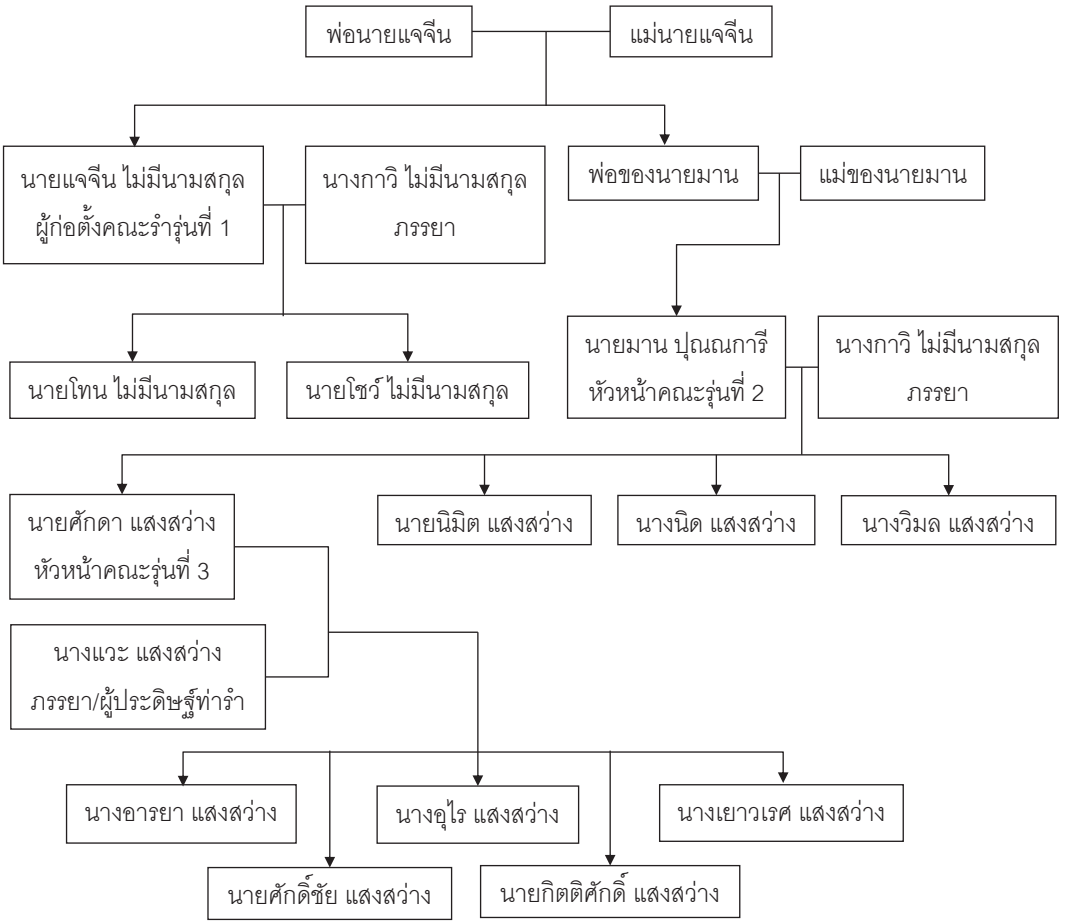
การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี 2486 พร้อมกับการอพยพของชาวมอญที่มีพระราชอุดมมงคล (หลวงพ่ออุตตมะ) ที่เปรียบเสมือนเป็นผู้นำทางสว่างของชาวบ้านในสมัยนั้น โดยมีนายแจจีน ไม่มีนามสกุล เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะรำในพิธีแย่งศพ มีภรรยาชื่อ นางกาวิ ไม่มีนามสกุล มีบุตร 2 คน คือ นายโทน ไม่มีนามสกุล และนายโชว์ ไม่มีนามสกุล การอพยพของนายแจจีน ไม่มีนามสกุลได้นำวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อของชาวมอญอย่างพิธีกรรมแย่งศพ จึงเรียกได้ว่าเป็นคณะรำรุ่นแรกของหมู่บ้านวังกะ การรำเป็นรูปแบบเดียวกับชาวมอญที่ประเทศเมียนมาร์ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นการรำโดยใช้ผู้ชายแบกปราสาทเพียงอย่างเดียว เนื่องจากหมู่บ้านวังกะมีประชากรผู้หญิงค่อนข้างน้อย

ต่อมาปี 2533 นายแจจีน ไม่มีนามสกุล เสียชีวิตลง นายมาน ปุณณการี (บิดาของนายศักดา แสงสว่าง) ได้รับช่วงต่อเป็นหัวหน้าคณะรำรุ่นที่ 2 ในฐานะหลาน มีภรรยาชื่อนางมานิ ปุณณการี มีทั้งหมด บุตร 9 คน ปัจจุบันเหลือ 4 คน คือ 1) นายศักดา แสงสว่าง 2) นายนิมิต แสงสว่าง 3) นางนิด แสงสว่าง และ 4) นางวิมล แสงสว่าง เริ่มมีการสืบทอดต่อโดยให้ลูกผู้ชายทุกคนฝึกหัดทั้งการรำแบกปราสาท การเล่นดนตรี และการขับร้องเพลง ทั้งนี้ก็ยังยึดการรำโดยใช้ผู้ชายแบกปราสาทเพียงอย่างเดียว

จนกระทั่ง ปี 2536 นายมาน ปุณณการี ได้เสียชีวิตลง นายศักดา แสงสว่าง ในฐานะพี่คนโตจึงได้รับช่วงสืบทอดต่อจากบิดาของตน มีภรรยาชื่อ นางแวะ แสงสว่าง มีบุตร 5 คน คือ 1) นางอารยา แสงสว่าง 2) นางอุไร แสงสว่าง 3) นางเยาวเรศ แสงสว่าง 4) นายศักดิ์ชัย แสงสว่าง และ 5) นายกิตติศักดิ์ แสงสว่าง ซึ่งในช่วงที่นายศักดาได้รับช่วงต่อในรุ่งที่ 3 ได้มีการพัฒนารูปแบบของการแสดงโดยนางแวะ แสงสว่าง ผู้เป็นภรรยาได้นำผู้หญิงที่มีความสนใจเข้ามาร่วมในการแสดงในพิธีแย่งศพ และได้ต่อท่ารำตามรูปแบบที่สืบทอดมาจากประเทศเมียนมาร์ ตั้งแต่นั้นมาการรำในพิธีแย่งศพของคณะรำหมู่บ้านวังกะก็ได้ยึดเอารูปแบบการแสดงที่มีผู้ชายแบกปราสาทและผู้หญิงร่ายรำตามเพลงบท ซึ่งได้ทำการแสดงในพิธีแย่งศพทั้งในหมู่บ้านวังกะและหมู่บ้านใกล้เคียงโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพราะเชื่อว่าถ้ารับเงินค่าจ้างแล้วจะไม่ได้บุญ จึงทำให้การรำในพิธีแย่งศพของหมู่บ้านวังกะเป็นที่รู้จักสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (ศักดา แสงสว่าง, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของการสืบทอดการรำในพิธีแย่งศพของคณะรำ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พบว่ามีการสืบทอดมาแล้วทั้งหมด 3 รุ่น ได้แก่

1) ปี 2486 โดยนายแจจีน ไม่มีนามสกุล ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย และเริ่มก่อตั้งคณะรำ 2) ปี 2533 นายมาน ปุณณการี สืบทอดต่อจากลุง และ 3) ปี 2536 นายศักดา แสงสว่าง สืบทอดต่อจากบิดา ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 ลำดับการสืบทอดคณะรำ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหลองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 พิธีแย่งศพของชาวมอญ

ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 8 มกราคม 2566)

องค์ประกอบ

ปราสาท ที่ใช้ในพิธีแย่งศพ จะถูกสร้างขึ้นตามระดับของพระสงฆ์ที่มรณภาพ หากเป็นพระชั้นผู้ใหญ่จะสร้างให้มียอดตั้ง 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น ตามรูปแบบของปราสาทมอญโดยโครงจะเป็นไม้ และตกแต่งด้วยกระดาษสีสะท้อนแสง วาดและฉลุลวดลายติดตั้งที่โครงสร้างส่วนที่วางศพ จะมีเสาวางรอบโลงศพ จำนวน 6 เสา และจะนำไม้ไผ่ยาวประมาณ 8 วา จำนวน 16 ท่อน วางไขว้กันเป็นฐานเพื่อใช้ในการยกปราสาทสำหรับประกอบในการร่ายรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ (กฤษณา ปุณณการี, สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2566)

ภาพที่ 3 ปราสาท

ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 8 มกราคม 2566)

ดนตรี เป็นส่วนสำคัญในการร่ายรำ และใช้ในการประกอบการแสดงตั้งแต่ต้นจนจบการแสดง ใช้เครื่องดนตรีมอญเป็นหลัก โดยรวมวงแบบไม่เต็มวง เป็นการดำเนินทำนองตามการร้องอัตราจังหวะสองชั้นพร้อมกับเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ 1) คีย์บอร์ดไฟฟ้า 2) กลอง 3) ช่ายวาน 4) ฉาบ

ภาพที่ 4 เครื่องดนตรี พร้อมผู้ขับร้อง นายศักดา แสงสว่าง
ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม 2565)

บทร้อง ที่ใช้ในพิธีแย่งศพ มีทั้งหมด 28 เพลง เป็นบทร้องที่ได้รับถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยผู้ขับร้องจะมีบทบาทเป็นหัวหน้าของกลุ่ม ควบคุมการนัดฝึกซ้อม ดูความพร้อมเพรียงของท่ารำ รวมถึงชุดการแสดง ในเนื้อร้องจะพรรณนาถึงคุณความดีของพระสงฆ์ ซึ่งมีทั้ง ภาษาบาลี ภาษามอญ ภาษาไทย และในเพลงที่ 17 เป็นภาษากะเหรี่ยงที่ได้รับเอาวัฒนธรรมของชนชาติที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งบทร้องที่ใช้ในพิธีแย่งศพแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเพลงที่ 1-9 เป็นบทร้องที่เกี่ยวกับการไหว้ครู ช่วงที่ 2 เพลง 10-24 เป็นบทร้องหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา และช่วงที่ 3 เพลงที่ 25-28 เป็นบทร้องที่กล่าวอาลัยพระที่มรณภาพพร้อมส่งขึ้นสวรรค์

การแต่งกาย ผู้แสดงในพิธีแย่งศพ จะมีข้อกำหนด คือจำนวนและเพศของผู้ที่ยกปราสาทเป็นผู้ชาย จำนวน 32 คน โดยแต่งกายเป็นหนึ่งเดียว คือ สวมเสื้อยืดสีเดียวกันทั้งคณะ พาดสไบที่ไหล่ซ้าย บริเวณหน้าอกซ้ายกลัดเข็มกลัดหงส์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญ และนุ่งโสร่งโทนสีเดียวกับสีเสื้อ สวมถุงเท้าสีขาว ส่วนผู้หญิงจะแต่งกายสีเดียวกันกับฝ่ายชาย เพื่อแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของหมู่บ้าน โดยสวมเสื้อแขนยาวคอกลมทรงกระบอกเข้ารูป ติดกระดุมด้านหน้า พาดสไบที่ไหล่ซ้าย บริเวณหน้าอกซ้ายกลัดเข็มกลัดหงส์ นุ่งผ้าถุงลายมอญ สวมถุงเท้าสีขาว เกล้าผมแล้วติดมวยผม ประดับมวยผมด้วยมุก ติดดอกไม้กระดาษสีขาวบริเวณรอบมวยผม ใส่เครื่องประดับมุกทั้งสร้อยคอ ต่างหู พร้อมแต่งหน้าให้สวยงาม

ภาพที่ 5 การแต่งกายของผู้แสดงชายและหญิง
ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 8 มกราคม 2566)

กระบวนการรำ ในพิธีแย่งศพ จะเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูก่อนเริ่มรำ โดยอันดับแรกจะนำเครื่องไหว้ครูของคณะรำมาตั้งหน้าวงดนตรี ซึ่งเครื่องไหว้ครูประกอบด้วย 1. มะพร้าวหางหนู 1 ลูก 2. ธูป 3. เทียน 4. กล้วยน้ำว้าดิบ 1 หวี โดยนำเครื่องไหว้ทุกชนิดใส่รวมกันในกะละมังหรือภาชนะที่เหมาะสม

ภาพที่ 6 เครื่องไหว้ครู
ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม 2565)

โดยจะนำรูปพระที่คณะนับถือ หรือรูปหัวหน้าวงที่ล่วงลับไปแล้วมาวางคู่กับเครื่องไหว้ครูด้วย หลังจากนั้นหัวหน้าวงนิมนต์พระที่ตนศรัทธามาให้พรเป็นภาษามอญ เพื่อให้การรำและการบรรเลงดนตรีราบรื่นเป็นที่นิยมชมชอบแก่ผู้ชม

ภาพที่ 7 พระครูอดุลกาญจนกิจให้พร เพื่อให้ราบรื่นเป็นที่นิยมชมชอบแก่ผู้ชม
ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 7 มกราคม 2566)

เสร็จแล้วคณะผู้รำและนักดนตรีหันไปไหว้ขอขมาศพพระที่อยู่ในปราสาทแล้วคณะผู้รำหันมากราบนักดนตรีเมื่อนักร้องนักดนตรีและผู้รำ รับพร ขอขมา และไหว้เรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มทำการรำประกอบการร้องและการบรรเลงดนตรี

การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ มีทั้งหมด 39 ท่า 28 เพลง ผู้รำประกอบด้วยผู้ชายจำนวน 32 คน ทำหน้าที่แบกปราสาทพร้อมเคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันไปมาคล้ายการยื้อแย่งศพ และร้องเพลงไว้อาลัยแด่พระสงฆ์มอญที่มรณภาพ ผู้หญิงจำนวน 32 คน เคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันกับผู้ชายพร้อมทำท่ารำตามทำนองเพลง เนื่องจากกระบวนการรำส่วนใหญ่เป็นท่ารำซ้ำ ๆ เน้นความสวยงาม พร้อมเพรียง มีทั้งเนื้อเพลงสัมพันธ์กับท่ารำ และในบางเพลงก็ไม่มีความหมายจึงทำให้รำท่าซ้ำหรือที่เรียกว่าท่าเชื่อม จากที่ได้สอบถามนางแวะ แสงสว่าง (ผู้ประดิษฐ์ท่ารำ) การรำพัฒนามาจากชาวมอญที่ประเทศเมียนมา โดยผู้รำจะฟังจังหวะทำนองแล้วจึงเปลี่ยนท่า จึงทำให้ท่ารำบางท่าไม่มีความหมาย แต่เน้นความสวยงามที่เกิดจากความพร้อมเพรียงของมือและเท้า ยกตัวอย่างท่ารำที่มีความหมายและไม่มีความหมาย (ท่าเชื่อม) ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างท่ารำที่มีความหมายและไม่มีความหมาย (ท่าเชื่อม)

ลำดับ	เพลงที่	รูปภาพ	ความหมายของเพลง
1	1,15		ไม่มีความหมาย

ลำดับ	เพลงที่	รูปภาพ	ความหมายของเพลง
2	2		เป็นการพนมมือไหว้และขออภัยผู้ชม หากผิดพลาด
3	9		เป็นการยกมือแสดงความพร้อมในการแบกปราสาทร่างพระสงฆ์
4	10,14, 18,23		ไม่มีความหมาย
5	17	 	เป็นการเคลื่อนไหวตัวที่กระฉับกระเฉงเปรียบเสมือนชาวกะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตอยู่บนภูเขา

ลำดับ	เพลงที่	รูปภาพ	ความหมายของเพลง
6	24,26		ไม่มีความหมาย
7	28		เป็นการพนมมือแล้วก้มกราบลา

กระบวนการรำมีทั้งลักษณะท่ารำที่เลียนแบบธรรมชาติ และการตีบทตามความหมายของเพลงที่กล่าวถึงคุณงามความดีของพระสงฆ์มอญที่มรณภาพ และข้อคิดคติเตือนใจในการใช้ชีวิตของมนุษย์ มุ่งชี้ชวนให้มนุษย์ทำความดี อีกทั้งหากไม่มีพิธีกรรมแย่งศพคณะรำก็ไม่มีการซ้อมหรือต่อท่ารำให้กัน เนื่องจากมีความเชื่อว่า การที่รำโดยไม่มีพิธีกรรมเป็นการเตรียมการเพื่อจะทำพิธีกรรมแย่งศพ ซึ่งอีกไม่ช้าก็อาจจะมีพระที่ตนเคารพนับถือมรณภาพก็เป็นได้ จึงทำให้ไม่มีการซ้อมหรือต่อท่ารำหากไม่มีงาน ซึ่งกระบวนท่ารำต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยปฏิบัติสลับกันกับท่าเชื่อม ทำให้การรำมีความสมบูรณ์และคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชนชาติมอญต่อไป

ภาพที่ 8 การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย (บันทึกภาพวันที่ 8 มกราคม 2566)

อภิปรายผล

จากการศึกษาการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนชาติมอญที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ และควรสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป โดยผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากการวิจัยมาอภิปรายผลดังนี้

ประวัติความเป็นมาของชนชาติมอญถือได้ว่าเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ ทั้งด้านภาษา พิธีกรรม ประเพณี ที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ใช้วิธีการบอกเล่าแบบมุขปาฐะ ผ่านพิธีกรรมที่รวมเอาความรู้หลายแขนงเข้าด้วยกัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรมลวดลายศิลปะมอญ-ไทย ด้านดนตรี-บทร้อง ด้านการแต่งกาย และการร่ายรำ มีพื้นฐานจากความเชื่อในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็ง โดยสอดคล้องกับ (ขนิษฐา จิตชินะกุล, 2545, หน้า 3) ได้กล่าวว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่ได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยอาศัยการบอกเล่ามากกว่าการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์ และไม่สามารถบอกแหล่งที่มาของข้อมูลทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ได้นำไปสู่การศึกษาและใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดพิธีกรรมการแย่งศพ

นายศักดา แสงสว่าง ได้รับการสืบทอดการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ จากนายแจจีน ไม่มีนามสกุล (ผู้ก่อตั้งคณะรำหมู่บ้านวังกะ) และนายมาน ปุณณการี ผู้เป็นบิดานั้น ตามที่นายศักดาได้ให้ข้อมูลมีการพัฒนารูปแบบของการรำโดยนางแวะ แสงสว่าง ผู้เป็นภรรยาได้นำผู้หญิงที่มีความสนใจเข้ามาร่วมในการแสดงในพิธีแย่งศพ และได้ต่อท่ารำตามรูปแบบที่สืบทอดมาจากประเทศเมียนมาร์ที่มีผู้ชายทำหน้าที่แบกปราสาทพร้อมเคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันไปมาคล้ายการยื้อแย่งศพ และร้องเพลงไว้อาลัยแด่พระสงฆ์มอญที่มรณภาพ ส่วนผู้หญิงเคลื่อนไหวเท้าไปในทิศทางเดียวกันกับผู้ชายพร้อมทำท่ารำตามทำนองเพลง มีกระบวนการรำทั้งหมด 39 ท่า 28 เพลง (ศักดา แสงสว่าง, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566) โดยสอดคล้องกับแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ ในการคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบกลวิธีของนาฏยศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ การแปรแถว การตั้งซุม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนด ดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการทำให้นาฏยศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, หน้า 225)

อย่างไรก็ตามการรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญต้องอาศัยองค์ประกอบด้วย คือ 1) ปราสาท 2) ดนตรี 3) บทร้อง 4) การแต่งกาย 5) กระบวนการรำ หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปความเป็นอัตลักษณ์ก็จะหายไปด้วย ในส่วนของการร่ายรำ เป็นไปตามกระบวนท่าอย่างพร้อมเพรียงสวยงาม มีจำนวนผู้แสดงชาย 32 คน (แฝงความหมายถึงอวัยวะ 32 ของมนุษย์) ผู้แสดงหญิง 32 คน รวมผู้แสดงทั้งหมด 64 คน ปัจจุบันคณะรำของนายศักดา แสงสว่าง ได้ทำการแสดงในพิธีกรรมการแย่งศพของชาวมอญทั้งในและนอกเขตพื้นที่

โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นการทำบุญ ในการอนุรักษ์จะต้องอาศัยลูกหลานในการสืบทอดให้พิธีกรรมคงอยู่คู่กับหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

การรำในพิธีแย่งศพของชาวมอญ เป็นส่วนหนึ่งที่อนุรักษ์สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชนชาติมอญในหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้ลูกหลานเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา อีกทั้งควรมีการอนุรักษ์และเผยแพร่ในรูปแบบการบันทึกเทปวีดีทัศน์ เพื่อเผยแพร่ตามสถานศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมถึงการนำเสนอแบบออนไลน์ เพื่อให้คนทั้งในและต่างประเทศได้รู้จักและรับชมการแสดงพิธีกรรมของชาวมอญ และเป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังสืบไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการนำเอากระบวนการวิจัยไปทำการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนชาติมอญที่กำลังจะสูญหาย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และมีผู้สืบทอดต่อไป

2.2 ควรศึกษากระบวนการรำในพิธีกรรมอื่น ๆ ของชนชาติมอญ เพื่อต่อยอดในการศึกษาที่เป็นแบบแผนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กฤษณา ปุณณการี. ***สัมภาษณ์***. 25 พฤษภาคม 2566.

ขนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). ***คติชนวิทยา***. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ณฤดล เผือกอำไพ. (2558). ***การศึกษา ลี่ฮเติ่น ดนตรีในพิธี ว่อน ไว่ะ ซ่าง ชาวมอญบ้านวังกะตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี*** (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

พระมหาสุชาติ สิริปญฺโญ ป.ธ.9. ***สัมภาษณ์***. 11 มิถุนายน 2565.

ศักดา แสงสว่าง. ***สัมภาษณ์***. 25 พฤษภาคม 2566.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). ***หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์***. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.